

Список використаних джерел:

1. Апостолова Г.В. Про наслідки використання електронної техніки для розвитку здібностей дитини / Г.В. Апостолова // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 9-10. – С. 1–3.
2. Білоусова Н. Становлення моральної свідомості. Психологічні аспекти / Н. Білоусова // Дошкільне виховання. – № 1. – 2005. – С. 10–11.
3. Бондаровська Н. Вплив реклами на людину: нариси / Н. Бондаровська // Психолог. – 2007. – № 30(270). – С. 3–55.
4. Гуревич Р.С. Інформаційно – телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях: навчальний посібник для студентів педагогічних ВНЗ і слухачів інститутів післядипломної освіти / Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю. – К.: «Освіта України». – 2006. – 390 с.
5. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія / А.М. Богущ, Л.О. Варяниця, Н.В. Гавриш та ін.; за заг. Ред. Н.В. Гавриш. – Луганськ: Альма – матер, 2006. – 368 с.
6. Духовні потреби дітей України: монографія / під заг. Ред. Ж.В. Петрочко. – К.: ВД «Калита», 2005. – 108 с.
7. Сарапулова Є. Чим шкідливі «Том і Джеррі»? / Є. Сарапулова // Дошкільне виховання. – 2003. – № 11. – С. 21–23.

Даців Н.І.

студент соціально-гуманітарного факультету,

Науковий керівник: Попіль М.І.

кандидат психологічних наук, доцент,

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка*

ОСОБЛИВОСТІ ДИНАМІКИ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЩО ПЕРЕБУВАЛИ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ

Процес реформування сучасних Збройних Сил України (ЗСУ), перехід на контрактну службу, участь армії в антитерористичних операціях вимагає нового рівня вирішення завдань з підвищення бойової та психологічної готовності особового складу. Там, на передовій, разом із бойовим досвідом зазнає значних змін й психіка комбатантів, що у свою чергу може впливати на виконання бойових завдань, деформувати типову лінію поведінки людини, її реакцію на зовнішні подразники. Дані тенденції без належної психокорекції можуть призводити до значного погіршення психічного стану військовослужбовців, виникнення адикцій (залежної поведінки), порушення соціальних стосунків, сімейних взаємин, формування психічних розладів, суїцидальних сценаріїв. Так, головний військовий прокурор деталізуючи причини небойових безповоротних втрат комбатантів, зазначив, що серед них станом на

21 грудня 2016 року: дорожньо-транспортні пригоди – 112 випадків, отруєння, в тому числі, наркотичними, алкогольними засобами – 96, випадків, самогубство – 259 випадків [3]. Сумна й тривожна статистика свідчить про соціальну значущість та актуальність теми дослідження та необхідності наукових розвідок.

Мета публікації полягає у психологічній рефлексії та визначенні динаміки психоемоційного стану військовослужбовців, що брали участь у зоні АТО.

Вивченням динаміки психофізіологічного стану комбатантів займались зарубіжні та вітчизняні вчені. Так, за результатами досліджень Ю. І. Погодіна та ін., загальна характеристика психічного стану військовослужбовців залежить від особистісних особливостей і тривалості періоду бойової діяльності. Отримані дані свідчать, що у 80% офіцерів (наприкінці періоду ротації) було виявлено виражені ознаки бойової психічної травми (астенізація та різні дезадаптаційні розлади), які певною мірою потребували спеціалізованої медико-психологічної допомоги [1].

Подібні дані підтверджують українські науковці О. С. Колесніченко, Я. В. Мацегора, І. І. Приходько та ін. Проведене дослідження соціально-психологічної адаптації військовослужбовців після їх повернення із зони проведення АТО виявило низький рівень соціальної та особистісної адаптації до повсякденних умов службово-бойової діяльності у 25% офіцерів, 33% військовослужбовців за контрактом та 22% військовослужбовців строкової служби [2].

У нашому дослідженні ми поставили за мету визначити динаміку психоемоційного стану військовослужбовців, що несли військову службу в зоні АТО. Проведення діагностичної бесіди дозволило констатувати, що безпосередньо пред виконанням службово-бойового завдання військовослужбовці перебували у таких емоційних станах, як: емоційний тонус, зацікавленість (інтерес), комфортність, психічна активація, самовпевненість, піднесення, енергійність, спокій, агресивність, тривожність (середній рівень), фрустрація, нервово-психічне напруження (низький рівень).

Після повернення із зони АТО психодіагностичне дослідження, котре ми знову почали з короткої бесіди із хлопцями показало різке зниження емоційного тону, притаманність пригніченого настрою, зниження психічної активації та самовпевненості. Хлопці також відмічали бажання зняти нервово-психічне напруження алкоголем, помітними були спалахи агресії, гніву при пригадуванні певних подій. Проте, майже всі відмічали, що не дивлячись на той факт, що більшості з них і притаманний був певний дискомфорт, переживання за можливі невдачі – в цілому вони почувались впевненими господарями становища й мали високий рівень патріотичної мотивації.

Результати обстеження, отриманні за *тестом САН* свідчать про зниження емоційного тону, притаманність пригніченого настрою, зниження психічної активації та самовпевненості, емоційні зриви. За кожною шкалою категорії середній бал різко знижується. Це вказує на те, що сприятливий стан досліджуваних, який спостерігався до відправки у зону АТО змінюється на протилежний.

Подібні результати можна спостерігати і у динаміці показників, отриманих за методикою *шкали особистісної і ситуативної тривожності Ч.Д. Спілбергера і Ю.Л. Ханіна*. Так, результати тестування, з використанням даної методики свідчать, що низький рівень тривожності перед виконанням бойового завдання був характерний для 25% військовослужбовців, які були найменш чутливі до стресу і здатні виконувати бойові задачі в умовах впливу стрес-факторів бойової обстановки. Дана категорія може позитивно впливати на оточуючих щодо підтримання спокійної обстановки, забезпечувати врівноваженість в діях і вчинках, не допускати панічних настроїв. В той же час, найбільший відсоток досліджуваних (65%) складають військовослужбовці з середнім рівнем тривожності. Вони, в цілому, також мало підвладні дії стресу. Але в критичних ситуаціях, при впливі інформації, яка носить психотравмувальний характер, частина з них може проявляти підвищену чутливість до стресу. Однак, при вмілому командуванні, їх емоційне реагування на виниклі ситуації може бути спрямоване на підвищення активності, що в кінцевому результаті призведе до високої продуктивності діяльності й успішного виконання поставлених задач. Військовослужбовці з високим рівнем тривожності (10%) (у нашій вибірці таких було 6 осіб до відправлення у зону АТО та після повернення такий результат був зафіксований у 8 хлопців), відчувають велику чутливість до стресу, в більшості ситуацій відчувають страх, пересторогу, небезпеку, що може негативно позначитись на їхній діяльності під час виконання бойових завдань. Саме тому даній категорії необхідно приділяти особливу увагу з боку командирів, щоб сприяти їхній функціональній готовності до бойових завдань.

Загалом, середнє значення показників динаміки особистісної тривожності зростає із $29,96 \pm 5,73$ до відправки до $34,25 \pm 5,3$ після повернення. Середнє значення реактивної тривожності змінюється із 40,6 (це теж достатньо високий середній показник, який ми пояснюємо хвилюванням та тривогою перед відправкою) до 45,2 відповідно. При тестуванні було виявлено позитивний результат тривожності у 75% обстежуваних, з них у 40% відмічено високий рівень цього симптому. Це пояснювалось тим, що при виконанні бойових завдань, рівень психічної напруженості набув свого кульмінаційного розвитку. Висока відповідальність за успішне виконання бойової задачі була пов'язана з хвилюванням, напруженням. Високий стан реактивної тривожності, на

нашу думку, спричинений астенизацією нервової системи, яка була викликана різким порушенням режиму відпочинку, харчування, надходженням психотравмальної інформації, ситуаціями, які несли в собі загрозу для життя та здоров'я (див. табл. 1).

Таблиця 1

Рівень реактивної тривожності військовослужбовців після повернення із зони АТО (за шкалою Ч. Спілбергера – Ю. Ханіна)

Рівні тривожності	Кількість військовослужбовців у %	Середнє значення показника тривожності
Низький рівень До 30 балів	25%	29,86
Середній (від 30 до 45)	35%	44,82
Високий (більше 45)	40%	60,92

Найменший відсоток досліджуваних (25%) складають військовослужбовці з низьким рівнем тривожності. В ході виконання бойових завдань, особливо в ситуаціях, які вимагали мобілізації всіх зусиль для їх успішного вирішення, хлопці з низьким рівнем тривожності впевнено виконували бойові задачі, зберігали спокій, підбадьорювали інших. Статистичний аналіз результатів обстеження військовослужбовців до відправлення і після повернення із зони АТО подано у таблиці 2.

Таблиця 2

Статистичний аналіз результатів обстеження військовослужбовців до відправлення і після повернення із зони АТО (середні значення)

Показник	До відправки	Після повернення
Самопочуття	5,3	3,35
Активність	4,93	4,11
Настрій	5,17	4,25
Особистісна тривожність	29,96 ± 5,73	34,25 ± 5,3
Реактивна тривожність	40,6 ± 5,75	45,2 ± 3,87

Комплексний аналіз отриманих даних свідчить про необхідність розробки організованого психологічного впливу, спрямованого на відновлення такого стану психічного здоров'я військовослужбовців, що дозволяє їм досить ефективно вирішувати бойові й службові завдання, успішно адаптуватись до мирного життя, повернутись у сім'ю та суспільство. Саме у цьому, ми вбачаємо перспективність подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Погодин Ю. И. Психофизиологическое обеспечение профессиональной деятельности военнослужащих / Ю. И. Погодин, В. С. Новиков, А. А. Боченков // Военно-медицинский журнал. – 1998. – № 11. – С. 27–36.
2. Приходько І. І. Психологічний супровід службово-бойової діяльності військовослужбовців Національної гвардії України в екстремальних умовах / І. І. Приходько, О. С. Колесніченко, Я. В. Мацегора та ін. // Честь і закон. – 2014. – № 3. – С. 68–74.
3. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [https:// www.ukrinform.ua/rubric-society/2032798-matios-nebojovi-vtrati-zsu-na-donbasi-1294-bijca.html](https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2032798-matios-nebojovi-vtrati-zsu-na-donbasi-1294-bijca.html)

Кузьмич І.І.

студентка,

*Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини
ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»*

**СУЧАСНА РОДИНА ЯК ДЖЕРЕЛО
ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ
НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА**

В умовах економічної, політичної, соціальної трансформації в Україні, коли, навіть, сімейні відносини спіткала комерціалізація, родина ледве втримує репутацію царини людства, якій притаманні риси людяності, щирості, заступництва, де дорослі – батьки піклуються за дітьми, а діти, подорослішавши, підтримують батьків, що є надзвичайно важливим проявом дуальності сім'ї та держави, закономірної релевантної суспільної циклічності.

Розглянемо дві сторони однієї медалі, яка називається – родина: теоретичну та практичну. Звернувшись до результатів наукових досліджень, а саме: філософських, психологічних, педагогічних положень про розвиток особистості (Л. Божович, Л. Виготський, М. Дригус, І. Кант, І. Кон, Н. Корабльова, Г. Костюк, Е. Носенко, С. Рубінштейн, Е. Фром та ін.); генетичного підходу в розвитку особистості (С. Максименко), діяльнісного підходу у дослідженні розвитку психіки (О. Леонтьєв); теоретичних засад психології сім'ї та родинної педагогіки (А. Богуш, М. Боришевський, О. Кононко, В. Котирло, А. Кузьминський, С. Кулачківська, С. Ладивір, В. Омеляненко та ін.); наукових положень про закономірності психічного розвитку дітей дошкільного віку (О. Алексєєва, Л. Божович, О. Дусавицький, О. Запорожець, В. Кузьменко, О. Леонтьєв, В. Мухіна, Т. Піроженко, Ж. Піаже та ін.); концепцій підтримки сім'ї та батьків (В. Анісимов, В. Дружинін, Р. Кемпел, О. Кочарян, Г. Лактіонова,